

СТАНОВИЩЕ

за дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен
„доктор“ на **ЙОТО ВАЛЕРИЕВ ЙОТОВ**,
редовен докторант в катедра „История на България“ на Исторически факултет на
Софийски университет „Св. Климент Охридски“, на тема:
„Българските земи и нашествията на късните номади в края на XI–XII в.“
(научен ръководител – проф. д.и.н. Петър Ангелов)

Представеният дисертационен труд на Йото Валериев Йотов (Йото Валериев в редица публикации) е посветен на важен и недостатъчно проучен и осмислен период от българската история – времето на византийското господство през XI – XII в. Конкретната тема на изследването е ролята на т.нар. късни номади (печенези, узи, кумани и по-малки сродни групи) в миналото на българските земи, вкл. тяхното влияние в протичащите етнодемографски процеси и военнополитически събития в пределите на Византийската империя и близките региони на Балканите и на север от Дунав.

Дисертационният труд на Йото Валериев се състои от увод, три обемни глави, заключение, библиография, приложения и каталог. Използваната структура е позволила на автора да развие своите виждания по редица проблеми, дискутирани неведнъж в научната литература, да внесе редица нови данни, почерпени от археологията, нумизматиката и сфрагистиката. С други думи, Йото Валериев се е постарал и като цяло е успял да разшири максимално изворовата база, придържайки се към общата картина, поднесена от наративните извори. Несъмнено този комплексен подход позволява на автора да разгледа редица събития и процеси в детайли, като внесе нови и оригинални приноси в изследваната научна материя.

С основание Йото Валериев започва своята работа с падането на източните български земи под византийска власт в резултат на похода на император Йоан Цимиски през 971 г. Разбира се, бих възразил, че „така се слага край на Първото българско царство“, но е несъмнено, че условията за развитието на разглежданите от автора процеси започват в резултат на промяната на геополитическата обстановка в периода 971 - 1018 г. В своя увод авторът прецизно излага предмета и целите на своята разработка, като обръща внимание на недостатъчното изследване на проблема за късните номади.

Глава I на дисертационния труд представя общата картина в българския североизток в периода 971 – 1025 г. на базата на писмените извори, както и на археологическите проучвания, вкл. най-новите в един обширен ареал. Втората част на същата глава разглежда номадските нашествия във времето до 1081 г., като акцентът с право е поставен на печенежките нашествия и преселения. Проследявайки конкретните събития, авторът прави редица бележки и корекции на досегашната трактовка на тези въпроси, привличайки изобилен нумизматичен, сфрагистичен и теренен археологически материал. Във връзка с това Йото Валериев е съумял да уточни важни детайли от военната история и административната уредба, най-вече от гледна точка на темата Паристрион/Подунавие и съседните византийски провинции, като се спира и на личностите, участвали в проследените събития. По-специално ще отбележим сполучливата реконструкция на ранните нашествия през 20-те – 30-те години на XI в., византийско-печенежката война през 1046/1047 – 1053 г., конфликтите във времето от 1059 до 1072 г., бунтът на Нестор, и др. Сполучливо е показана на ролята на „скитски вождове” като Кеген, Тирах, Селте, Татуш и др., съответно, и на противодействащите им византийски военачалници.

Глава II е посветена на епохата на Комнините, изпълнена с важни събития и промени, в които се включват нови политически „играчи”, на първо място куманите. Йото Валериев внимателно и детайлно пресъздава картината във времето на Алексий I Комнин, основателно се спира на военното дело и тактиката, прилагана както от номадите, така и от самите ромеи. Авторът обръща подобаващо внимание на военните конфликти, свързани със залеза на печенезите като вътрешен, но все още и като външен фактор в българските земи и Византия в по-общ план. Мимоходом ще отбележим, че в унгарските извори куманите традиционно са наричани „куни”, така че колебанията на автора при атрибуцията на този етноним според нас са излишни. Положителна оценка заслужава изложението на Йото Валериев върху византийско-печенежката война през 1122-1123 г. Доколкото съм се занимавал малко или много с тази война, като цяло съм съгласен с представените от автора аргументи и нов доказателствен материал по отношение на локализацията на военните действия и участващите в тях „скитски племена”. В общи линии същата положителна оценка може да се даде и на третата част от тази глава, в чийто фокус е куманското нашествие и последвалият военен отговор от страна на Мануил I Комнин през 1048 г. И тук Йото Валериев демонстрира отлично познаване на изворите и най-новите археологически изследвания, което прави изложението му върху този заплетен въпрос достатъчно убедително. Авторът

основателно акцентира и на още едно важно обстоятелство – във времето на Комнините куманите живеят сравнително далече от българските земи (преди всичко на изток от долното течение на Днепър), като не проявяват отчетлив стремеж към преселване на юг от Дунав. Йото Валериев показва, че независимо от критиката към недостатъчната ангажираност на Византия с ефективната отбрана на северната ѝ граница, империята като цяло устоява на натиска и все пак търси форми на защита на земите между Стара планина и Дунав.

Глава III е посветена на етнодемографските процеси в българските земи във връзка с късните номади. Авторът е избрал сполучлив начин за изясняването на картината, спирайки се на конкретните етноси или етнокултурни общности – съответно, българи, печенези, узи, кумани, власи, руси. Тази глава с обем от около 100 страници е навременно и като цяло сполучливо обобщение на натрупания и все още недостатъчно осмислен материал по темата – наративни извори, печати, монети, амулети, археологически и други данни за селища и крепости, топонимия, и т.н. Специално бих искал да отбележа частите, посветени на печенезите, вкл. на оставените от тях материални следи и паметници, както и на ареалите им на заселване на север и юг от Стара планина. Същото може да се каже и за параграфите, посветени на куманите и, не на последно място, на власите. В тези части са налице редица приноси на автора с оглед на конкретни проблеми и дискусии в научната литература. Още нещо, Йото Валериев показва отлично познаване на историческата обстановка, което му позволява да анализира събитията в широк географски контекст, в който влизат Карпатите, Молдова, Западните Балкани, и пр. Не на последно място, представената от автора картина спомага за по-пълното изясняване на обстоятелствата и причините, довели до възобновяването на българската държавност с въстанието на Петър и Асен през 1185 г.

Поместените в настоящия дисертационен труд **приложения и каталози** са не само добре структурирани и много полезни, но на свой ред ни убеждават в изследователските качества и умения на автора. При това, що се отнася до статиите в каталога, те имат малко или много и самостоятелно звучене, третираат конкретни и важни проблеми с несъмнен приносен характер. Висока оценка заслужават отличната библиографска осведоменост на автора, натрупаният опит с предишни публикации и при участието му в археологически колективи и теренни проучвания.

Обхващайки, нерядко за първи път в българската /а и не само в нея/ наука, изключително широк спектър от мнения и хипотези, Йото Валериев е в максимална степен коректен към постиженията и грешките на други изследователи. Непременно

трябва да се оцени по достойнство приносът на автора с оглед на българската историческа и археологическа наука – в някои случаи неговите публикации, вкл. представеният дисертационен труд, представляват българската позиция по отношение на научни открития и становища, дело на румънски, руски, молдавски, унгарски и други изследователи. Естествено и не на последно място, усилията на Йото Валериев да представи темата с оглед на съвременната наука има отношение към по-доброто разбиране на редица проблеми от историята на Византия и българските земи под нейна власт през XI – XII в.

Както неведнъж стана дума, в представения дисертационен труд се съдържат значими като количество и качество приноси и оригинални позиции, без това да е самоцел за автора. Те са отразени сполучливо и в представения автореферат. Многобройните публикации на Йото Валериев, вкл. и в авторитетни чужди научни издания, на свой ред са свидетелство за израстването му като перспективен изследовател. В заключение, можем убедено да заявим, че настоящият дисертационен труд представя автора като доказан и перспективен изследовател, който се стреми към сериозни обобщения, към задълбочена интерпретация на една сложна, поставяща много въпроси материя. Всичко казано дотук ми дава пълно основание да гласувам със „за” и да призова уважаемото Научно жури заслужено да **присъди на Йото Валериев Йотов образователната и научна степен „доктор”**.

Велико Търново

27.03. 2015 г.

проф. д-р Пламен Павлов